

BAJOR KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI KONFERENCIA (Mezei György beszámolója)

Mint azt már a Könyvtári Figyelő 1965. évi 5/6. számában közöltük, Mezei György, a győri megyei könyvtár igazgatóhelyetese 1965. május 15.-től június 3.-ig tanulmányuton volt a Német Szövetségi Köztársaságban. Tanulmányuti beszámolóját több részben tesszük közzé. Ezuttal a bajor tartományi könyvtáros-konferenciáról írt cikkét olvashatják. Következő számunkban közöljük beszámolójának harmadik részét.

A Verein Deutscher Volksbibliothekare (VDV) bajor tartományi csoportja másodizben rendezte meg a bajor könyvtárosok tartományi gyűlését Münchenben. A tartományi gyűlés a német könyvtárak életében igen kiemelkedő jelentőségű, mert megrendezésére csak nagyobb időközökben kerülhet sor és a szövetségi állami berendezkedéséből adódóan jelenleg egyetlen olyan fórumnak tekinthető, ahol a könyvtárak közös problémáikat tartományi szinten vitathatják meg.

A konferencia jelentőségét számunkra az a tény növeli, hogy hazánk és a bajor tartomány népesedés, viszonyai, gazdasági strukturája és különösen könyvtárügyi adottságai tekintetében sok azonos vagy hasonló vonás található: Bajorország kb. 9 millió lakosu, fejlett mezőgazdasággal és gyorsan fejlődő iparral rendelkező, kerekén 70 ezer km² területű tartománya a Német Szövetségi Köztársaságnak. A lakosság nagyobb számban városi jellegű településeken él, emellett azonban sok, kis lélekszámú község is található Bajorországban.

Könyvtárügyi szempontból évekkel ezelőtt a könyvtárpolitika "ugarterületének" tekintették; az azóta eltelt 11 év alatt ezen a területen mélyreható változás következett be, a mostani konferencia már megalapozott eredményekről adott számot, ami nem kis részben a VDV bajor tartományi csoportja eredményes működésének tudható be. A konferencia a sajtó és a rádió érdeklődését

is megnyerte, részletes beszámoló jelent meg róla a lapokban, továbbá a rádió és a televízió is közvetítést adott tanácskozásairól.

Az üdvözlőbeszédék elhangzása után a konferencia érdemi része a VDV tartományi csoportja elnökének, Horst Timm -nek beszámolójával kezdődött. Beszéde legfontosabb részében kifejtette, hogy az állandó változásban lévő világ mindenkitől megköveteli, hogy állandóan jól tájékozott legyen és magatartását a változásoknak megfelelően alakítsa. Ehhez a tájékozottsághoz pedig elengedhetetlen a jól kiépített közművelődési könyvtárügy, amely az állampolgároknak a szükséges irodalmat mindenütt hozzáférhetővé teszi.

Ezután dr. Karl Böck miniszteri tanácsos tájékoztatta a konferencia résztvevőit a legutóbbi években elért eredményekről. Hangsúlyozta, hogy bár az alkotmány értelmében a közművelődési könyvtárak fenntartása az egyes községek feladata, az állam mégsem zárkózik el attól, hogy támogatást nyújtson ezen intézmények fejlesztéséhez. Elmondotta, hogy az utóbbi tíz év céltudatos intézkedései jelentős fejlődést hoztak a könyvtárügy területén: nagyobb számban zártak be működésképtelen könyvtárakat és az 1000 lakos alatti községekben nem létesítettek új könyvtárakat. Ezeknek pótlására 3 új bibliobuszt állítottak be, amelyek tevékenysége meghozta a kívánt eredményt és olyan vélemény alakult ki, hogy a mozgókönyvtár a kisközségek ellátásában a legjobb megoldás.

A könyvtárak állami támogatásáról szólva közölte, hogy 1955-höz képest megsokszorozódott ennek összege: 1955-ben 34 000 DM (kb. 200 000 forint), míg 1964-ben már 1,5 millió DM (kb. 9 millió forint) volt.

Ugyancsak a tartományi bevételekből 1964-ben kereken 600 000 DM-t fordítottak a Staatliche Beratungsstelle-k fenntartására (ez a könyvtári fogalom kb. a mi régi körzeti könyvtárunk fogalmának felel meg). Az eredmények elérésében az is közrejátszott, hogy a pénzüsszegeket koncentráltan és meghatározott célok érdekében használták fel és nem aprózták el. Ma már úgy látszik, hogy ez a koncentráció meghozta a maga gyümölcseit, amint ezt a következő adatok is mutatják:

	1955	1964
Könyvtárak száma	1 032	1 416
Olvasók száma	228 000	500 000
Könyvvállomány (kötet)	2 000 000	2 800 000
Kölcsönzött kötetek száma	2 900 000	8 700 000

A német könyvtárak helyzetének megítélésénél természetesen, sohasem szabad figyelmen kívül hagyni az egyházak kezelésében lévő könyvtárakat, amelyek ugyancsak közművelődési jellegűek. Bajorországban 1964. évben az egyházi könyvtárak könyvállománya elérte a 2,2 millió kötetet, az olvasók száma 341 ezerre emelkedett és a kölcsönzött kötetek száma 4,7 millió volt. Ha a közművelődési jellegű könyvtárak adatait összeadjuk és kiszámítjuk a fő mutatószámokat, akkor a következő kép alakul ki:

Az olvasók aránya az összlakossághoz viszonyítva	9,3	százalék
1000 lakosra eső kötetszám	556	
1 olvasóra eső kölcsönzött kötet	16,2	

A fenti adatok nem jellemzőek az egész nyuganémet könyvtárügy fejlettségi színvonalára, pusztán a bajor tartomány könyvtári helyzetét tükrözik. Ezeknél jóval kedvezőbb adatokat kapunk például, ha a könyvtári szempontból sokkal fejlettebb Schleswig-Holstein tartomány adatait vizsgáljuk. Az olvasók százalékos aránya és az 1000 lakosra eső könyvállomány tekintetében azonban ezek az összesített adatok sem érik el a nálunk elért eredményeket.

Világosan kiderült a délutáni "kerekasztal konferencián" is, hogy a bajor közművelődési könyvtárak fejlesztése tekintetében még sok a tennivaló: Bajorország 7119 községében még mindig csak 1416 a községi közművelődési könyvtárak száma, és ha az egyházi könyvtárakat is figyelembe vesszük, akkor sem haladja meg számuk a négyezret; a községek 43 százaléka még nem rendelkezik olyan könyvtári intézménnyel, amely a lakosság igényeit kellő színvonalon ki tudná elégíteni. A hozzászólók egymásután adtak kifejezést azon véleményüknek, hogy a könyvtárak fejlesztése érdekében elsősorban a városok és községek önkormányzati testületeinek vezetőit kell meggyőzni ennek a fejlesztésnek a fontosságáról. Mint elmondották, Bajorország 143 körzete 478 ezer DM-t (kb. 2,8 millió forint) fordított a könyvtárak fenntartására, ugyanakkor Schleswig-Holstein tartományban 6 körzet több mint 300 ezer DM-t (kb. 1,8 millió forint) adott ki hasonló célokra.

A közművelődési könyvtár mint társadalmi feladat

A közművelődési könyvtárak társadalmi jelentőségének kérdésével foglalkozott a konferencia egyik fő előadása is, amelyet August Seeling, Duisburg

város főpolgármestere tartott. Elmondotta, hogy a községi és városi kulturumunka feladata nem lehet más, mint az emberek szolgálata és ennek a szolgálatnak a legrugalmasabb és legáltalánosabb eszköze a közművelődési könyvtár. Hangsúlyozta, hogy a háboru utáni ujjaépítés nehéz éveiben is gyorsan növekedett a könyvtárak iránti érdeklődés. Ezekben az években a még romokban lévő városokban ugyanugy sorbanálltak a könyvtárak előtt, mint a péküzletek előtt. Nem szűnt meg az olvasók tömeges beáramlása az utóbbi években sem, bár időközben az egyéb kulturcikkék és eszközök gazdag kínálata állt rendelkezésre.

Véleménye szerint ezen a területen alapvető jelentőségű folyamat megy végbe, és ebben a folyamatban a könyvek és a könyvtárak olyan fontos szerepet töltenek be, amilyenre nem volt példa még Németországban. A legszembetűnőbb ebben a folyamatban az, hogy a fejlődés ütemét és méreteit nem felülről határozták meg, hanem sokkal inkább alulról, a lakosság részéről. Sok esetben maguk az állampolgárok voltak azok, akik több könyvet, nagyobb könyvtárakat követeltek. A lakosságnak ez az állandóan növekvő és differenciálódó irodalomigénye a könyvtárak jellegére is kihatott: a régi "népkönyvtár" fogalom a múlté lett, a lakosság egyre inkább magasabb, sokszor tudományos szintű igényekkel lép fel a közművelődési könyvtárakkal szemben.

Elismeréssel szólt arról a tevékenységről, amelyet a könyvtárosok végeztek a könyvtárak fejlesztése terén, hiszen ők voltak azok, akik a lakosság meg-növekedett és megváltozott igényeit időben felismerték és szenvedélyesen küzdöttek a közigazgatási szerveknél azok kielégítéséért. Szólt továbbá az amerikai "public library"-k fejlődésének utjáról és a nagyszámu magánalapítványról. Emlifette a Szovjetunió könyvtárügyének nagyarányu fejlődését is, többek közt kijelentette: "Oroszország azon az uton van, hogy a világ könyvtárakban leggazdagabb országa legyen".

Foglalkozott az ún. "szellemi inségállapottal" is, mely ma központi kérdésé vált Nyugat-Németországban, és súlyosabb, következményekkel terhesebb problémának tekinthető, mint a XIX. század szociális inségállapota volt. Jelentkezik ez a probléma elsősorban az iskolák és főiskolák szempontjából, míg a könyvtáraknál az a helyzet, hogy az állampolgárok felismerve az irodalom jelentőségét előbbrejutásuk szempontjából, a közművelődési könyvtárakban keresik meg azokat a segédeszközöket, melyeket az iskolákban - bármely okból is - nem tudnak megszerezni.

A könyvtárak fejlődési irányának kérdéséről szólva megállapította, hogy egyes problémák már megoldottnak és eldöntötnek tekinthetők, mint például a szabadpolc bevezetésének kérdése.

A jelen aktuális kérdéseként jelölte meg az előadó a köz-

művelődési könyvtárak könyvállományának tudományos szintű fejlesztését. * A lakosság részéről felmerült igények kielégítése érdekében a közművelődési könyvtáraknak rendelkezniök kell olyan könyvállománnyal, amely lehetővé teszi a tudományos szintű tájékoztatást és a szakmai képzettség emelését. Erről a kérdésről a közigazgatás egyszerűsítésére alakult intézet (Kommunale Gemeinschaftsstelle für Verwaltungsvereinfachung) ajánlása a következőket mondja: "Amennyiben a városban működik egyetemi könyvtár vagy állami tudományos könyvtár, ez nem csökkenti a közművelődési könyvtár feladatait sem az egész kérdéssel, sem a tudományos könyvállomány rendelkezésre bocsátásával kapcsolatban". Ez a megfogalmazás természetesen nem jelenti azt, az előadó véleménye szerint, hogy minden nagy városi közművelődési könyvtár gyűjti a tudományok minden ágazatát, hanem ehelyett a feladatok ésszerű megosztásának kell érvényre jutnia, mint pl. ez Észak-Rajna-Vesztfália tartományban történt.

A közművelődési könyvtáraknak ilyen jellegű fejlesztése több, szervezeti és személyzeti problémát is magában hordoz. Az előadó szerint azonban azt a kérdést, hogy a tudományos szintű könyvállomány gyarapítását könyvtártechnikailag és szervezetenként hogyan oldják meg a könyvtárak, nyugodtan a jövőre bízhatjuk, korai lenne még ezen a területen irányelveket kitűzni. Személyzeti szempontból tisztázni kellene azonban azt a kérdést, hogy a közművelődési könyvtárakban vajon az egyetemi képesítésű szakemberek számát kell-e emelni, vagy inkább egy felsőfoku közművelődési képesítés megvalósítása kívánatos-e.

Befejezésül Seeling a tudományos és közművelődési könyvtárak és könyvtárosok közötti szoros együttműködés szükségességét hangsúlyozta, mert ennek hiányában nem látja megoldhatóknak a könyvtárak előtt álló feladatokat.

A Kommunale Gemeinschaftsstelle für Verwaltungsvereinfachung javaslatainak jelentősége

Az 1964-ben közzétett "Javaslat a közművelődési könyvtárakról" (Kommunale Öffentliche Bücherei. Gutachten) c. kiadvány ismertetése képezte a tartományi

* Németországban a közművelődési könyvtárak fejlődése kezdetben a népkönyvtári jelleg irányában haladt a könyvtári mozgalom vezetőinek állásfoglalása alapján, s ettől mind időben, mind rendszerben eltérő módon ment végbe a fejlődés a tudományos könyvtárak területén. Olyan, magasszínvonalú együttműködésre, amilyen hazánkban a két könyvtártípus között kialakult, még ma is csak elvétve találunk példát Németországban.

konferencia második, fő napirendi pontját. A javaslat a nyugatnémet könyvtárügy fejlődésében alapvető dokumentumnak tekinthető: a feladatok és a fejlődés irányának részletes meghatározásán túlmenően a minta-szervezeti szabályzat szerepét is betölti, emellett pontos irányszámokat és a könyvtárban elvégzendő munkafolyamatok elemzését is tartalmazza. A javaslat kidolgozását a Kölnben székelő és a német városok által fenntartott intézmény: a Kommunale Gemeinschafsstelle für Verwaltungsvereinfachung szakemberei végezték könyvtárosok bevonásával. A szövetségi alkotmány értelmében a kulturális munka kérdései az egyes tartományok jogkörébe tartoznak, és ezért nem lehetett ezt, a valamennyi könyvtárra vonatkozó javaslatot, jogszabály vagy rendelet formájában megalkotni.

A javaslat ismertetését Dr. Hansjörg Süberkrüb, bielefeldi könyvtárigazgató tartotta, aki személyesen is résztvett az előterjesztés kidolgozásában. ** Elmondotta, hogy 1964. évben több fontos dokumentum látott napvilágot, melyek kapcsolatban állnak a könyvtárügy fejlesztésével: ezek közül megemlítette a Tudományos Tanács javaslatát a tudományos könyvtárak helyzetéről és kiépítéséről, a Német Városok Gyűlése állásfoglalását a tudomány és annak fejlesztését segítő intézmények fokozott kiépítéséről, továbbá a tartományi közoktatásügyi miniszterek konferenciája javaslatait a felnőttoktatás és a közművelődési könyvtárak fejlesztéséről. A fentiekhez kapcsolódva vázolta a KGSt javaslat létrejöttét megelőző körülményeket: a könyvtárak helyzetét a mai német társadalomban, majd a javaslat részletes ismertetésével fejezte be előadását.

A javaslat első része a közművelődési könyvtárak feladatainak részletes meghatározásával foglalkozik és leszögezi, hogy a közművelődési könyvtár valamennyi község (Gemeinde) alapvető intézményei közé tartozik, éppenugy, mint az iskola vagy hasonló intézmények. A javaslat összeállítói községnek a

** A javaslattal többek között a következő cikkek foglalkoznak:

Schuhmacher, Hermann: Folgerungen aus dem Gutachten der KGSt für die staatlichen Büchereistellen. - Büchereidienst. DBV. Beiheft 10. 1965. 53-56. p.

Sichelschmidt, Gustav: Das Büchereigutachten der Kommunalen Gemeinschaftsstelle. - Dokumentation, Fachbibliothek; Werkbücherei. 13. Jg. 1965. 3. no. 79-80. p.

Süberkrüb, Hansjörg: Die Bedeutung des KGSt-Gutachtens für die Arbeit der Öffentlichen Büchereien. - Bücherei u. Bildung. 17. Jg. 1965. 7/8. no. 367-375. p.

Süberkrüb, Hansjörg: Folgerungen für die bibliothekarische Regionalplanung aus dem Gutachten der KGSt "Die kommunale Öffentliche Bücherei". - Büchereidienst. DBV. Beiheft. 10. 1965. 19-27. p.

Weimar, Volker: Die Auswirkungen des Gutachtens der KGSt auf das ländliche Büchereiwesen. - Büchereidienst. DBV. Beiheft. 10. 1965. 59-64. p.

10 000 lakos feletti településeket tekintették, ennek megfelelően a falusi könyvtárügy kérdései nem szerepelnek benne.

Az első fejezetben foglalkozik a javaslat azokkal a szervezeti és pénzügyi követelményekkel, amelyeket a közművelődési könyvtárak létesítésénél figyelembe kell venni. Az elérendő célkitűzéseknél magyar viszonylatban mérsékeltnek tekinthető követelményeket állít a könyvtárak elé: 1 lakosra 1 kötetes könyvvállományt, és a lakosság 15 százalékát, mint beiratkozott olvasót. E részben tárgyalja a javaslat a helyi, más típusu könyvtárakkal való kapcsolatok kérdését, valamint a települések közti együttműködés során előadódó problémákat. A könyvtárak használata tekintetében a "nyitott ajtó" elvének elfogadását javasolja, az állampolgárok lakóhelyi illetőségükre való tekintet nélkül szabadon használhatják a könyvtárakat.

A második fejezet a könyvtárak szervezeti kereteinek kérdéseivel foglalkozik, meghatározza az intézmény helyét az egyes igazgatási egységek között, továbbá ismerteti a könyvtárak területi és szakmai tagoltságának lehetőségeit.

A könyvtárak tipikus munkafolyamatait a harmadik fejezetben tárgyalja a javaslat. Ennek összeállítását részletes felmérés előzte meg több könyvtárban, s a felmérések során rögzítették az egyes munkafolyamatok szükségességét és azok elvégzésének módját. A szerkesztők alapossága és rendszerező készsége talán e fejezetben nyilvánul meg legjobban. A munkafolyamatok meghatározása tartalmazza a legszükségesebb jellemző adatokat és azok célját, továbbá az esetleges változatokat. Ezt találjuk például a kölcsönzési eljárás címszó alatt, ahol a könyvkártyás, a lyukkártyás és a lyukkártyás-fotografikus kölcsönzési módokat ismerteti a javaslat. A változatok közlésével a szerkesztők azt kívánták elérni, hogy az egyes könyvtárak a helyi viszonyoknak legjobban megfelelő eljárásokat alkalmazzák.

Szorosan kapcsolódik e részhez a könyvtárak belső munkamegosztását ismertető negyedik fejezet. Itt az előző fejezetben ismertetett munkafolyamatokat munkaerők szerinti csoportosításban tárják fel a szerkesztők. A munkamegosztás kérdésénél a német könyvtárak eddig kialakult munkaszervezetét is figyelembe vették, kiegészítve azt a gazdaságosság szempontjaival. Ez a felsorolás főleg a könyvtárosi munkakörök részletes megosztását tartalmazza, miután a német könyvtárakban az adminisztrációs munkák nagy részét alacsonyabb képesítéssel rendelkező technikai munkaerők látják el. Nagy gondot fordít a javaslat az un. lektorátusi munkákra, a könyvek kiválasztásában való aktív részvétel a könyvtárosok főfeladatai közé tartozik.

A javaslat "üzemi alapelvek" című fejezete a könyvtárak három nagy-

ságrendi csoportját különbözteti meg. Az első csoportba tartoznak a 10-50 000 lakosu települések könyvtárai, melyeknél a települési viszonyok figyelembevételével elengedhető a könyvtárak területi tagoltsága. A területi tagoltság csak a második nagyságrendi csoportba tartozó könyvtáraknál kezdődik, melyeknél a település lélekszáma 50-100 000 lakos. A harmadik csoportba tartoznak azok a könyvtárak, amelyek különleges szolgáltatásokkal, szakmailag tagolt lektorátussal, különgyűjteményekkel, továbbá differenciált tudományos állománnyal rendelkeznek s a település lakossága 100 000 fő felett van.

Ugyanebben a fejezetben kerülnek tárgyalásra a könyvtárak helyiség-szükségletével és berendezésével kapcsolatos kérdések is. A javaslat a könyvtárak minimális alapterületéül 10 000 lakosra 180 m^2 -t vesz számításba, megjegyezve azt, hogy a kívánatos alapterület 180-300 m^2 között van.

A javaslat a továbbiakban állást foglal a beiratkozási, kölcsönzési és előjegyzési díjak eltörlése mellett, azonban fenntartja a késedelmi díjak pontos beszedésének szükségességét.

Ugyanebben a fejezetben kerülnek ismertetésre a könyvtárak által készített statisztikai kimutatások, azok kiértékelési módja és a könyvtárak működésére jellemző viszonzyszámok kiszámítása. Ezek a következők: 1 lakosra eső könyvtári kötetszám, 1 lakosra eső kölcsönzött kötetek száma, 1 lakosra eső könyvtári kiadás, az olvasóknak a lakossághoz viszonyított százalékaránya, forgási sebesség.

Külön fejezetet szentel a javaslat a könyvtári munkafolyamatok racionalizálása kérdéseinek. A racionalizálást elsősorban nagyfoku gépesítés útján kívánják megoldani, azonban a munkaintenzitást növelő ellenőrző vizsgálatok sem hiányoznak a javaslatok közül.

A hetedik és nyolcadik fejezet a könyvtárak létszámszükségletének kérdéseivel, továbbá a továbbfejlesztési tervek problémáival foglalkozik.

A mellékletek között minta használati szabályzatot, a különféle nagyságrendű könyvtárak létszám és munkacsoport beosztását, könyvkötészeti üzemgazdasági számításokat találhatunk.

A javaslat részletekbe menő értékelése és elemzése még további elmélyült tanulmányozást igényel. Írásomnak az volt a célja, hogy felkeltse az érdeklődést, mert különösen a könyvtári munkafolyamatok racionalizálása területén van mit tanulnunk a német könyvtáraktól.